

Бреус Анастасія Юрївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
201 навчальної групи СЕ
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення
та судових експертиз
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА ТАКТИЧНІ ПІДСТАВИ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА ДО ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

Розглянуто поняття, процесуальні та тактичні особливості взаємодії спеціаліста-криміналіста зі слідчими органами, їх процесуальні та організаційні питання при проведенні огляду місця події.

Важливу роль у розслідуванні кримінальних правопорушень має якість і ефективність проведення першочергових, невідкладних слідчих (розшукових) дій, найважливішою якою є огляд.

Ефективність та висока якість огляду можуть бути забезпечені лише за умови дотримання основних тактичних положень його проведення, а також вибору найбільш оптимальних в кожному конкретному випадку тактичних прийомів.

Огляд це слідча (розшукова) дія, яка полягає у безпосередньому сприйнятті об'єктів з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення.

Під час огляду місця події оглядають усі об'єкти, які можуть мати відношення до злочину, залежно від конкретної слідчої ситуації, за внутрішнім переконанням слідчого. Тому інформативність слідчого огляду набагато вища ніж інших слідчих (розшукових) дій. У переважній більшості випадків потребує обробки значного обсягу доказової інформації, збирання якої, в основному, здійснюється у ході первинного огляду місця події. Стислі строки огляду місця події (ОМП), з огляду на необхідність ліквідації наслідків злочину, вплив погодних та техногенних факторів призводять до втрати загальної цілісної картини місця події, що зумовлює підвищені вимоги до організації й проведення огляду із застосуванням всіх відомих методів фіксації обстановки, наслідків, обставин, ознак і слідів. При огляді

широко застосовуються спеціальні методи криміналістики, особливо техніко-криміналістичне методи роботи зі слідами та іншими речовими доказами. Кожний з цих методів дозволяє не тільки зберегти відповідну інформацію, але й іноді виявити нову, не помічену безпосередньо під час огляду. Окрім основної мети огляду, що визначається КПК України з криміналістичної точки зору виділяється поза процесуальна мета, а саме попереднє дослідження матеріальних слідів кримінального правопорушення, що дозволяє негайно отримувати орієнтуючу інформацію, яка використовується для висування слідчих версій за напрямом пошуку злочинця, об'єктів які залишили сліди на місці події, з'ясування механізму та обставин винчнення кримінального правопорушення.

В цілому, питанням огляду місця та залучення спеціаліста до кримінального провадження приділили увагу багато українських науковців, зокрема В.В. П'ясковський, Ю.М. Черноус., А.В. Іщенко., О.О. Алексеев. М.В. Салтевський, М.В. Щербаковський, П.Є. Антонок, Е.Б. Сімакова-Єфремян , та ін, які акцентували свою увагу на визначені кваліфікації спеціалістів, що залучаються до процесуальних дій та організації взаємодії суб'єктів розслідування з ними під час їх проведення.

Однією із форм застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні, передбачено залучення спеціаліста (ст. 71 КПК України «Спеціаліст»). Законодавець визначає спеціаліста як особу, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань та навичок (ч. 1 ст. 71).

Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складання схем, планів, креслень , відбору зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі до внесення відомостей до Єдиного реєстру (ч. 2 ст. 71 КПК України) досудових розслідувань. Правильне розуміння мети залучення спеціаліста до кримінального провадження процесуальний порядок якого визначений КПК України повинні трансформуватися в докази, а матеріальні відображення таких фактичних даних – тобто матеріалізовані результати залучення спеціаліста – в процесуальні джерела доказів.

При цьому важливо розуміти, що участь спеціаліста в

кримінальному провадженні, як учасника цього кримінального провадження, визначається межами процесуальної дії, до проведення якої він залучався: зокрема огляду місця події відповідно до статей КПК України: ст. 214 «Початок досудового розслідування» ст. 237 «Огляд», ст. 238 «Огляд трупа», ст.239 «Огляд трупа пов'язаний з ексгумацією», ст. 361 «Огляд на місці» КПК України) є одна з найпоширеніших слідчих (розшукових) дій у структурі методики розслідування злочинів.

Законодавець визначає ряд випадків, закріплених у відповідних нормах КПК України, обов'язкового залучення спеціаліста до кримінального провадження, зокрема ст. 237 КПК України «Огляд».

У спеціальній криміналістичній літературі огляд місця події розглядають як одну з найскладніших і значних слідчих (розшукових) дій, під час проведення якої вирішують багато планових завдань розслідування і отримують різні фактичні дані. Тому проведення огляду місця події з боку слідчого вимагає значних зусиль і часу. Вспеціальній літературі дається поняття місця події і огляд місця події.

Місцем події може бути не тільки те місце, де скоєно злочин, а й те, де знайдено різні сліди, що вказують на його зв'язок із злочином. Зазвичай, це місце підготовки до злочину, приховання об'єктів злочинного посягання, знарядь злочину й інших речових доказів.

З територіальної точки зору місцем події може бути певна ділянка території (суші, водної поверхні, дна водоймища) чи приміщення. Існують «рухливі» місця події: залізничні чи трамвайні вагони, автобуси, тролейбуси, автомобілі, морські й річкові судна, в межах якого відбулась сама подія злочину або виявлені наслідки злочину. Зміна матеріальної обстановки на місці події і є, власне, відображенням наслідків злочину.

Огляд місця події – це початок досудового розслідування, яке полягає у безпосередньому спостереженні і дослідженні матеріальної обстановки шляхом особистого її сприйняття слідчим або іншими учасниками огляду(згідно ст. 214, 237 КПК України) для виявлення, фіксації і вилучення різних слідів злочину й інших речових доказів, з'ясування механізму події та інших обставин, які пов'язані з обставинами вчинення кримінального правопорушення і мають значення для кримінального провадження. Огляд місця події відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України проводиться невідкладно але не пізніше 24 годин після повідомлення про вчинення кримінального правопорушення. Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК України огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюються негайно після завершення огляду, є однією із форм застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні. Завданнями огляду є:

- виявлення та фіксація відомостей стосовно обставин вчинення кримінального правопорушення;
- вилучення речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу;
- фіксація у протоколі та додатках до цього перебігу дій огляду та всіх виявлених обставин (в тому числі сліди та об'єкти – носії кримінального правопорушення);
- з'ясування механізму вчинення кримінального правопорушення.

Результати огляду, особливо такого виду, як огляд місця події дозволяють визначити спрямованість розслідування, уявити механізм розслідуваної події. Таким чином проведення огляду підпорядковане певним принципам, до яких належать: законність, своєчасність, об'єктивність, активність проведення огляду, методичність і послідовність.

До виконання зазначених завдань відповідно до ч. 1 ст. 237 КПК України «з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді відповідно (ч. 2 ст. 71). КПК України, може запросити спеціалістів. Спеціаліст може бути запрошений для участі у проведенні будь якого огляду. Разом з тим, огляд трупа (ст. 238 КПК України «Огляд трупа»), (ст. 239 КПК України «Огляд трупа пов'язаний з ексгумацією»), проводиться за обов'язкової участі спеціаліста – судово-медичного експерта або лікаря.

Практика проведення оглядів місця події показала, що спеціаліст є рівноправним учасником цієї слідчої (розшукової) дії. Фактично від його компетенції, рівня професіоналізму залежить результативність огляду. І хоча основним завданням спеціаліста в процесі огляду місця події є виконання головної вимоги кримінального процесуального закону – виявлення, фіксація, вилучення та пакування доказів (ст. 99 КПК України «Речові докази»), він вирішує й інші завдання з урахуванням загальних завдань огляду місця події.

Відповідно до наказу № 570 від 06 07.2017 «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України») (інспектор – криміналіст). В Наказі № 878 від 06.11.2020 «Про

затвердження переліку змін у штатах Національної поліції» внесені зміни в яких зазначено, що «старший інспектор - середній склад поліції» на «Спеціаліст – криміналіст» - середній склад поліції, що відповідає ст. 71 КПК України «Спеціаліст», до таких завдань відносяться:

1. Надає консультації слідчому з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

2. З використанням спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання проводить вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складає плани і схеми, виготовляє графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей.

3. Виявляє, фіксує, здійснює вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідову інформацію вчиненого правопорушення.

4. Проводить експрес-аналіз за зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів (без надання письмового висновку), звертає увагу слідчого на фактичні дані, що мають значення для розслідування обставин кримінального правопорушення.

5. Несе персональну відповідальність за якісну фіксацію всієї слідової інформації, повноту відображених даних у протоколі огляду та схемі (плані) до нього.

Перед використанням руйнуючих методів пошуку слідів спеціаліст повинен отримати від слідчого, прокурора згоду на їх застосування та визначитися з пріоритетом слідової інформації, яка підлягає виявленню, з метою подальшого проведення експертних досліджень у лабораторних умовах.

Протокол процесуальної дії, до проведення якої залучався спеціаліст, і в якому зафіксовано хід результатів проведення процесуальної дії (ст. 99 КПК України), є документом, тобто процесуальним джерелом доказів згідно з положеннями (ст. 84 «Докази» КПК України). Відповідно, фактичні дані, отримані за допомогою спеціаліста, що залучався до проведення процесуальної дії (для надання безпосередньої технічної допомоги або надання або консультації) та зафіксовано в протоколі, є доказами.

Експертом у кримінальному провадженні (ст.69 КПК України) є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і

стосуються сфери її знань. В ході проведення ОМП залучається як спеціаліст, який володіє спеціальними знаннями.

Відповідно до наказу № 1339 МВС України від 03.11.2015 «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події».

Ця Інструкція визначає порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС на спеціалізованій пересувній лабораторії на стадії досудового розслідування, а також обов'язки та повноваження працівників як спеціалістів під час проведення огляду місця події криміналістичних підрозділів при областях, місті Києві, на транспорті (далі – НДЕКЦ), виходячи об'єктивних обставин, пов'язаних зі категорії вчиненого злочину, головних управліннях, управліннях МВС України з обставин та необхідності застосування відповідних спеціальних знань.

В розділах «Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події зазначено:

В розділі I. Загальні положення зазначено, що ця Інструкція визначає порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС на спеціалізованій пересувній лабораторії на стадії досудового розслідування, а також обов'язки та повноваження працівників як спеціалістів під час проведення огляду місця події (далі – ОМП), розроблена відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України. Поділ спеціалізованої пересувної лабораторії на: криміналістичну, автотехнічну, вибухотехнічну та інші, обумовлені потребами експертної практики.

Права та обов'язки спеціаліста в кримінальному провадженні визначені статтею 71 КПК України.

А також обставини, що виключають участь спеціаліста у кримінальному провадженні, передбачені ст. 79 КПК України. Питання про відвід спеціаліста на підставі заяв осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, що вирішується згідно зі ст. 81 КПК України.

В розділі II. Розглядається порядок залучення спеціалістів-криміналістів для участі у проведенні ОМП, зокрема:

1. Спеціалісти-криміналісти у своїй діяльності безпосередньо підпорядковуються та підзвітні начальникові органу досудового

розслідування та виконувати усні та письмові доручення у визначеному законодавством порядку.

2. Спеціалісти-криміналісти залучаються для участі у складі слідчо-оперативної групи для проведення ОМП за рішенням керівника слідчого підрозділу.

3. Спеціалісти-криміналісти, які залучені до участі у проведенні ОМП, повинні мати при собі комплект необхідних технічних засобів, призначених для фіксації обстановки на місці події, виявлення, фіксації, вилучення та упакування слідової та іншої криміналістично значущої інформації.

Розділ III. Порядок залучення спеціалізованої пересувної лабораторії Експертної служби МВС для участі у проведенні ОМП.

Розглянуто порядок залучення спеціалізованої пересувної лабораторії Експертної служби МВС до участі у проведенні ОМП у кримінальному провадженні виходячи з категорії вчиненого злочину, об'єктивних обставин та необхідності застосування відповідних спеціальних знань. Розглянуто режим роботи.

Розділ IV. Участь спеціалістів у проведенні огляду зазначено:

1. При проведенні ОМП слід дотримуватися вимог які зазначені в пунктах 1- 6 цього розділу.

2. Проведення огляду алгоритм якого зазначено в пунктах 1-12., а також відповідальність спеціаліста за якість та повноту виконання отриманих від слідчого або керівника органу досудового розслідування доручень під час проведення ОМП.

Висновки. Успішна боротьба із злочинністю на сучасному етапі неможлива без тісної взаємодії слідчих з спеціалістами-криміналістами, спеціалістами різних галузь знань, працівниками експертної служби, оскільки об'єднання їх зусиль у ході кримінальної процесуальної діяльності сприяє підвищенню ефективності проведення ОМП та розслідування кримінальних правопорушень.

Правовими підставами взаємодії між учасниками СОГ є сукупність законів та відомчих нормативних актів, які визначають завдання і порядок взаємодії, права та обов'язки учасників СОГ по спільній діяльності, їх відповідальність за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків. Правову основу становлять КПК України, закони України: «Про судову експертизу», «Про Національну поліцію», Наказ МВС України № 570 від 06.07 2017 «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції, Наказ № 878 від 06.11.2020 «Про затвердження переліку змін у штатах Національної поліції України», Наказ МВС України № 1339 від 03.11.2015 «Про порядок залучення працівників органів досудового розслідування

поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події».

Проведений аналіз законодавцем залучення спеціаліста до проведення огляду місця події з метою збирання доказів, (як наслідок такого залучення) процесуальний порядок якого визначений КПК України, повинні трансформуватися в докази, а матеріальні відображення таких фактичних даних – тобто матеріалізовані результати залучення спеціаліста - в процесуальні джерела доказів.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (станом на 05 верес. 2019 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII (ред. 01 січ. 2019 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

3. Про судову експертизу: Закон України зі змінами та доповненнями, внесеними законами України від 23.04.2003 р. № 662-IV (ред. від 01.січ. 2019 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

4. Наказ МВС України № 570 від 06.07.2017 р. «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України»); URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0924-08>.

5. Наказ МВС України № 878 від 06.11.2020 р. ««Про затвердження переліку змін у штатах Національної поліції України»»); URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0924-08>.

6. Наказ МВС України № 1339 від 03.11.2015 р. «Про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п>.

7. Криміналістична техніка: підручник / А.В. Кофанов, О.Л. Кобилянський, О.С. Кофанова, О.В. Літвінова та ін. Книга перша: навч.посіб. Київ: КИЙ, 2006. 456 с.

8. Криміналістика: підручник / В.В. Пяковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Самодін та ін.; за заг.ред. В. В. Пяковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Філія вид-ва «Право». 2020. 752 с.

9. Дії поліції у разі виявлення зброї та вибухових пристроїв або слідів їх застосування: довідник / кол. авторів; за заг ред. С.С. Чернявського, О.Г. Рувіна, Б.Б. Теплицького. Київ, 2019. 148 с.

10. Коваленко В.В. Застосування науково-технічних засобів

спеціалістами при проведенні слідчих дій: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. 248 с.

11. Разумов Э.А., Молибога Н.П. Практическое руководство по осмотру места происшествия: теория, тактика, техника : учеб.–практ. пособ. / под ред. И.П. Красюка. Киев: 2015. 750 с.

12. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій: навч. посіб. / Є.Ю. Свобода, А.В. Кофанов, А.В. Самодін та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 432 с.

13. Участь спеціаліста в огляді місця події: практичний посібник / кол. авторів; за заг ред. О.Г. Рувіна, Б.Б. Теплицького, С.С. Чернявського. Харків: Фоліо, 2018. 127 с.

Грушко Іван Юрійович,

студент 101 н. г. СЕ

навчально-наукового інституту № 2

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Волошин Олексій Гнатович,

старший викладач кафедри

криміналістичного забезпечення

та судових експертиз

навчально-наукового інституту № 2

Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЗАГИБЛИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНА

Події останніх років в Україні викликають величезний суспільний резонанс і вимагають осмисленої оцінки. Так, варто зазначити, що російсько-українська війна триває вже майже 10 років. Вона бере свій початок з лютого 2014 року. Тоді війська російської федерації без знаків розрізнення вторглися на територію Кримського півострова і захопили будівлі Ради міністрів та Верховної Ради АР Крим, усі адміністративні приміщення, а також заблокували українські військові містечка та встановили контроль над транспортними магістралями і іншими стратегічно важлими об'єктами.

16 березня 2022 року в Криму відбувся незаконний референдум про приєднання півострова до складу росії, який не був визнаний ні Україною, ні міжнародною спільнотою. Голосування під час проведення референдуму пройшло з численними порушеннями. За